

4

SINT WILBERTSPUT EN LUTTEL MEIJEL

De Peel op een kaart van Spaans Gelre in 1696.

Een beetje van de weg af staat tussen Meijel en Deurne op de grens van Limburg en Brabant de torenvormige opbouw van de Sint Wilbertspuit. Hier lag 35 meter boven NAP op de Peelrandbreuk een eiland in het uitgestrekte moeras van de Peel, waar een enigszins begaanbare doorgang door het veengebied begon en de woeste grond ontgonnen kon worden naar een nederzetting.

Over de oude weg door de Peel

Die doorgangsweg was allerminst een Romeinse heerbaan, maar vondsten tonen aan dat de Romeinen hier wel geweest zijn. Langs de oude weg vond men in Heibloem, kerkdorp van Roggel, rond 1935 restanten van een Romeins gebouw. Ten noorden van Meijel werden onder Deurne talrijke sporen van Romeinse aanwezigheid aangetroffen. Mogelijk vormde zelfs een weg van Blerick naar Meijel hier een aansluiting op de doorgaande weg naar Deurne als belangrijke schakel tussen de Romeinse heerbaan langs de Maas en de Romeinse tempel van Empel ten noordoosten van 's-Hertogenbosch.

Over deze weg door Meijel moest tot 14 december 1983, toen een weg buiten de bebouwde kom van Meijel in gebruik genomen werd, al het verkeer dat van Deurne naar Helden of Roermond wilde. Soldaten tijdens veel oorlogen, vervoerders met zware walenkarren, gezagsdragers, bedevaartgangers, iedereen moest door het dorp. Het beeld 'Reizend Gezag' van Dolf Wong in de Dorpsstraat herinnert aan dat verleden.

Waar de weg overgaat van Meijels naar Deurnes grondgebied bevond zich een tol, die in 1483 'Kijeboem' werd genoemd. In het Registrum Heldense werd die tolplaats vastgelegd als 'Rijboom', *'biecans eenen buchsenscheut weges van voersch: S. Willibrordts putte ter siede nae Brabant gelegen'*, dus op een boogscheut van de put af. Die tol, de 'Swijgende Meijelsche Landthol', werd onder meer op 9 oktober 1685 voor acht jaar verpacht aan Alet Gerit Lettiens en Anna Jan Custers tegen twaalf rijksdaalders per jaar. De pachters moesten ieder die niet wenste te betalen, 'delinquanten offte defaillanten', aanhouden en vastzetten tot de heer van Meijel toestemming tot vrijlating had verleend. De tol voor doorgevoerde

goederen werd na 1645 geheven bij een herberg in de Straat.

Het gebied rondom de put heette tot ongeveer 1550 'Luttel Meijel', na die tijd 'De Hof'.

Willibrord op Luttel Meijel?

Een van de bekendste reizigers over die oude weg was mogelijk Sint Willibrord. Zekerheid over zijn aanwezigheid bij de put is er echter niet. Opvallend is, dat in of nabij de Peel Willibrordusputten bestonden in Geijsteren, Meijel en Stramproy. Werden de putten volgens oude gewoonte genoemd naar een populaire heilige of was Sint Willibrord hier ooit zelf? De put in Meijel lag op de zuidgrens van de uitgestrekte oerparochie Bakel-Deurne, waar Willibrord vanuit zijn benedictijnenabdij in Echternach grondlegger was van het christendom. Willibrord is in 658 in Northumbria (Noord-Engeland) geboren en werd door zijn vader als zesjarige naar een klooster gebracht, van waaruit hij als monnik naar het Ierse klooster Rathmelsigi ging. In 690 kwam hij met elf medebroeders naar het land der Franken om van daaruit het christendom te brengen onder de Friezen. Daar ondervond hij nogal wat tegenstand van koning Radboud. Met toestemming en hulp van de christelijke hofmeier Pippijn II begon hij steeds meer vanuit Echternach zijn bekeringswerk vorm te geven. Tijdens zijn tweede reis naar Rome in 695 werd Willibrord door paus Sergius tot bisschop van de Friezen gewijd. Het werk was er iets gemakkelijker op geworden, omdat de Friezen door Pippijn verslagen waren. Tot zijn overlijden in Echternach op 7 november 739 bleef hij het christendom in ons land en daarbuiten uitdragen. Hij werd patroonheilige van de Nederlandse kerkprovincie.

Het was voor Willibrord en andere predikers van belang voor hun veiligheid machthebbers achter zich te krijgen. Die gezagsdragers hadden er overigens ook belang bij dat door de prediking onderdanen gemakkelijker een nieuw cultureel en sociaal systeem aanvaardden. Vaak was het loslaten van voorouderverering en vastgelegde bezweringen voor de gewone man een enorme omslag in zijn leven. Die onderdanen wilden niet zomaar van de vertrouwde gebruiken uit hun

Borstbeeld van Sint Willibrordus, in 1953 gemaakt door Gerda Gielen (nu in de kerk).

Germaanse heidendom af. De beleving van het christendom was en is daarom vaak een mengsel van echt-christelijke en oud-heidense gebruiken. Is de verering van een bron met wonderlijk water echt christelijk? Is het knallen met vuurwerk om de boze geesten te verjagen of het maken van poppen met palmpasen echt christelijk?

Dat Willibrord bij de put op Luttel Meijel is geweest, mag voorzichtig aangenomen worden. De put lag aan een mogelijke weg van Echternach naar Deurne en Bakel, waar hij van Herelaef veel landgoederen en een kerkje had ontvangen.

Sint Willibrordus als apostel der Friezen op weg om de heidenen te bekeren (schoolplaat Isings 1939).

De Sint Wilbertsput als richtpunt voor grenzen

De Sint Wilbertsput was eeuwenlang een richtpunt in de Peel. Op 18 november 1352 was in een grensgeschil tussen Someren en Sterksel sprake van 'Sente Wilborts put bij Meyel'. Op 5 december 1367 beschreef Henric van Kuyc, heer van Asten, een stuk van de grens van Asten als 'van Ruth voirt ten geregten vliet op tot Sinte Wilbortspu op Luttelmeijel'.

Een bijzondere grenszetting vanaf de put vond plaats in 1549. In 1540 hadden Someren en Nederweert ruzie over hun grens. Koningin Maria

van Hongarije en de graaf van Horn kwamen als hoogste bestuurders van respectievelijk Someren en Nederweert op 13 augustus 1548 tot een akkoord. De grens moest als vanouds in een rechte lijn lopen van de Sint Wilbertsput tot het midden van de molenplaatsen achter het Weerterbosch bij Huchten te rade. Op die lijn van bijna 15 kilometer door de Peel moesten zes stenen grenspalen gezet worden. Dat kon alleen in de droge zomer en daarom kwamen landmeters, commissarissen en inwoners van Nederweert en Someren op 16 augustus 1549 bij elkaar. De landmeters en commissarissen gingen naar Meijel en staken er 's avonds een vuur aan bij de Sint Wilbertsput. De inwoners van Nederweert en Someren moesten in de nacht vanaf Hugten bij Budel door de kale Peel stokken plaatsen in een rechte lijn op het vuur af. De commissarissen zagen 's morgens, dat de lijn absoluut niet recht was. Die van Someren hadden hun stokken wat naar Nederweert geplaatst en die van Nederweert pikten wat land aan de andere kant. De volgende nacht werd een nieuwe poging gedaan, terwijl de commissarissen sliepen in de herberg van kasteleins Anna Pastoires aan de Meijelse Molenstraat. Weer kwam er geen rechte lijn, zodat bode Peeterken Streijcs onpartijdige mensen uit Brabant moest halen. Op 18 augustus plaatsten de landmeters wel een grenspaal bij de Sint Wilbertsput, met de wapens van het hertogdom Brabant en het graafschap Horn erin gehakt. Ze gooiden veertien steentjes in de put, zodat de zeven schepenen van Nederweert en even zoveel van Someren zouden blijven getuigen waar de grenssteen stond. Op 19 augustus was de rechte lijn er en in de Peel werden grensstenen geplaatst. De Meijelsen werden bij deze grensbepaling helemaal niet betrokken, een paar nieuwsgierigen uitgezonderd. Die oude rechte lijn is nog steeds een deel van de grens tussen Noord-Brabant en Limburg.

In de twisten om grond en turfgebied tussen Meijel en omliggende dorpen leek de Sint Wilberts-put als grensaanduiding tussen 1509 en 1800 nogal eens van eigenaar te wisselen. Voor de rechters beweerden nu eens de bestuurders van Helden en dan weer die van het graafschap Horn dat hun grondgebied liep tot aan de Sint Wilbertsput

of dat het een drielandenpunt was tussen Gelre, Brabant en Horn. Zo'n bewering mocht ver van huis in Roermond, Düsseldorf of Arnhem misschien aannemelijk klinken, maar ze betekende wel dat Meijel van de kaart geveegd werd. Steeds werd dan als verweer verwezen naar de getuigenis

Sint Wilbertspuit met grensteen.

van schepenen van Deurne, dat zij bij de Sint Wilbertspuit alleen de vrijheerlijkheid Meijel als buur hadden en geen andere dorpen. Zo stond het al in de verkrijgbrief die Deurne op 21 april 1464 van hertog Philips van Bourgondië had gekregen en mogelijk ook in de vóór 1464 verdwenen verkrijgbrief van 1 mei 1325 van hertog Jan III van Brabant.

De grenssteen viel na vele jaren in stukken uiteen en de put groeide steeds meer dicht. In 1623 moest de bode van Roggel tijdens een grensinspectie door heren en officieren van het graafschap Horn stukken van de grenspaal uit de put halen. Op verzoek van het dorpsbestuur van Deurne groef Teunis Martens van de Moosdijk in 1749 de Sint Wilbertspuit als belangrijk punt op de grens met Meijel weer open. Van onder af zette hij zoden tegen de kant van de put tot bovenaan en hij ontving daarvoor als werkloon zes stuivers.

Een nieuwe paal werd in 1761 geplaatst. De bestuurders van Asten en Meijel kwamen op 12 mei 1761 bijeen met de hoge heren namens de bestuurders van de Verenigde Nederlanden waartoe Asten behoorde en Oostenrijks Gelder waarbinnen Meijel lag. Landmeter Willem Vullers wees de juiste plek aan en er werd een kuil gegraven. Daarin werden weer zeven steentjes gegooid als getuigenis en twee brokken van de oude paal. Vervolgens werd een grenspaal van Naamse steen geplaatst met daarop aan een zijde de leeuw met de zeven pijlen als wapen van de Nederlanden en aan de Meijelse zijde de tweekoppige adelaar als wapen van Oostenrijk.

Geneeskrachtig water

Het was dus een eenvoudige put. Toch werd er eeuwen gesproken over de geneeskrachtige werking van het water. Op 16 mei 1742 schreef Emmanuel de Croÿ aan zijn moeder, de vrouwe van Meijel, dat mensen van heinde en verre naar de put kwamen om het water daaruit te drinken tegen moeraskoorts.

De put was echter niet meer te vinden, toen Jan-Arnold Wouters in 1895 pastoor van Meijel werd. Hij was een bewonderaar van Sint Willibrord en met wethouder Arnold Hubert van der Steen en de buurtbewoners zocht hij naar de juiste plek. Peter Driessen, Peter Verstappen, Peter van Rijt, Koob van Bussel, Mathijs Nijssen, Peter Hinssen, Graad Peters, Martinus Smits, Willem van Bree, Hannes van Bussel, Hendrik Willems en Marten van Rijt groeven op 6 juni 1899 op verschillende plaatsen. Ze vonden de juiste plaats en een meter diep zagen ze in het slib drie ruwe stenen, een stuk vermolmd eikenhout, potscherven en hazelnoten.

De put werd uitgediept en Andries Gielen metselde erboven een torentje met een tralievenster en een cementblok waarin stond 'St. Wilbersput anno 700-1900'. Op het torentje kwam een buste van Sint Willibrord te staan, gemaakt door de firma Ohr in Roermond. Op 8 oktober 1899 trokken bijna duizend Meijelsen met pastoor Wouters naar de nieuwe put voor de inzegening. Het heldere water uit die put werd na 1900 niet meer tegen moeraskoorts maar wel tegen allerlei oogziekten gebruikt.

In 1953 werden de put en omgeving opgeknapt. Het in de oorlog verwoeste beeld werd vervangen door een borstbeeld gemaakt door de Meijelse Gerda Gielen. Enige jaren werd de Sint Wilbertsput weer veel bezocht. Als de bezoekers water uit de put wilden, haalden ze bij buurtbewoner Pietje Puts de sleutel van het slot op het tralievenster. Het beeld, gemaakt voor landbouwtentoonstelling in een gebouw, was niet bestand tegen weersinvloeden. Het werd in 1979 vervangen door de buste van Sint Willibrord gemaakt door Paul Vincken van Sint Joris Kleiwarenindustrie te Beesel. Het beeld van Gerda Gielen wordt bewaard in de Meijelse kerk.

Luttel Meijel voorbij de grens

In 1303 is er sprake van de broers Johannes en Henricus genoemd van der Vloet van Meyle. Zij waren met de goederen die ze geërfd hadden van hun familielid Edmund van Doerne terecht gekomen in een ruzie tussen de Tafel van de Heilige Geest van 's-Hertogenbosch en die van Geldrop. Zij deden afstand van hun erfgoed ten behoeve van de Geldropse Tafel, dat wil zeggen ten behoeve van de armen in Geldrop.

Rond 1340 werden voor Meijel de namen vastgelegd van onder meer Johannes schoonzoon van Dirk (Theodoricus) van Meyel, Jan van Elsbroeck, Wouter uter Haghen, Leijta vrouw van Dirk van de Venne en haar zoon Stine, Willem Willems van Meijel, Goeswinus en zijn schoonvader Jacobus van den Bossche (de Busco) die genoemd werd als hoevenaar van de hertog en in samenhang met de kerk Sint Nijcholaes van Meijel, Jan de zoon van Gerrit van Kalis (Calheze). Hiermee ontstaat geleidelijk een beeld van de

oudst bekende grondgebruikers in Meijel, veelal genoemd naar de plaats van hun hoeve: Elsbroek, Haag, Ven, Bosch en Kalis.

MEIJEL. De Sint-Willibrordusput nadert zijn voltooiing; én de belanglooze initiatiefnemer tot het werk én de uitvoerder hebben beiden eer van hun werk. Naar de bevindingen, die we opdeden, hebben we alle zekerheid, dat het de ware put is, waar de Heilige gewoon was te drinken, als hij van hieruit, zooals de volksmond ons weet te vertellen, zijne reis voortzette naar Bakel.

Uit de Maas en Roerbode van 11 juli 1899.

Luttel Meijel

Een bijzonder gebied vormde Luttel Meijel, waar de Sint Wilbertsput was. In 1393 werd genoteerd dat het gebied Luttel Meijel zowel in de parochie van Meijel als in de parochie van Deurne lag. Luttel Meijel lag dus niet alleen in het huidige Meijel maar ook een eind Deurne in. In 1340 had heer Jan van Geldrop er grond tot aan de Heitrak toe.

Op 25 mei 1452 moest Philips, hertog van Bourgondië en Brabant, beslissen in een ruzie tussen Peter van Bijeringen (Beringe) en ingezetenen van Deurne. Het ging om een stuk heide met weiland op Luttel Meijdel. Peter van Bijeringen dacht dat het helemaal van hem was, maar Willem van den Beken en Lambrecht van Loen, inwoners van Deurne, meenden dat het hun eigendom was. Van Bijeringen had er al een put gemaakt en daarbij een grenssteen gezet. Onder leiding van rentmeester Philips van de Bosch werd er een scheidslijn aangebracht, waarbij de put voor de helft in Deurne en voor de helft op de grond van Peter van Bijeringen in Meijel lag. De put moest dus van beide kanten gebruikt kunnen worden. Waarschijnlijk ging het om de opgraving van de oude Sint Wilbertsput.

De familie Van Bijeringen woonde dus aan de Meijelse kant van de put en verwierf daar enige grond in 1393. Toen zijn dochter Jutta trouwde met Johannes van Bijeringen uit Helden, schonk vader

Henrick, genaamd van Stakenborch van Bergelen, op 5 juni 1393 aan het jonge echtpaar de helft van de hoeve Cleijn Meijel of Luttel Meijel met alles wat daar bij hoorde. De andere helft verkocht hij aan zijn dochter. Was dit de hoeve waarvan Hendrick Kelner van Meijel de keldermeester was, dan stond er een belangrijk gebouw. Deze hoeve of het nabij gelegen Broylmansgoet kwam in bezit van heer Jan van Hoeschot, ridder, die vóór 1368 is overleden. Die hoeve zou later een pachthoeve van de heren van Meijel worden en het gebied werd ernaar genoemd: 'De Hof'. Maar de heren van Meijel werden voor 1400 niet vermeld.

Duidelijk is wel dat de band met Brabant niet alleen via Luttel Meijel bestond, maar ook omdat onder meer de heren van Geldrop vóór 1400 bezittingen in Meijel hadden. Van hen werden hier Jan, Rutger, Zeger, Wouter en Willem van Geldrop genoemd. Er waren ook persoonlijke relaties tussen de heren van het Gelders leen Geldrop en de heren van Ghoor en Meijel.

Het is niet uitgesloten, dat het peeldorp Meijel bedoeld werd met het vrij en eigen goed 'Medele' dat in 1196 werd opgedragen aan Hendrik van Cuyck, wiens familie de halve heerlijkheid Asten bezat.

Henk Willems

'Het Reizend Gezag' in de Dorpsstraat, beeld van Dolf Wong (1985).

Bronnen

- E.J.Th.A.M. van Emstede, *Liber Privilegiorum Pagi de Someren*
- D.Th. Enklaar, *Gemeene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen* (Utrecht 1941)
- Jos Pouls, 'De vondst, de vinder en de mogelijke toedracht', in *De Gouden Helm uit de Peel. Feiten en Visies*, (Medelo Meijel 2006)
- Ton Spamer, 'Dochter van Echternach. De Parochie van Deurne tot 1800', in *De Sint Willibrorduskerk belicht, 1200 jaar Deurnese geschiedenis* (Lions Club Deurne 2002)
- *Bedevaartplaatsen in Nederland, deel 3: Provincie Limburg* (Amsterdam 2000)
- ARA Brussel, Archief Rekenkamer Brabant, inv.nr. 45038, onder Deurne
- Dülmen, Archieven van de Hertogen van Croÿ, inv.nr. 4026 Legerboek van Meijel
- GHS Helden, Archief Gemeente Helden, inv.nr. 10 Registrum Heldense
- Pastorie Meijel, Archief Parochie Sint Nicolaas Meijel, verslag van pastoor Wouters 1899
- RHC Eindhoven, Archief Gemeente Deurne VIII.1 en XV
- RHC Eindhoven, Archief van de stad Helmond, 05-06-1393
- RHC Limburg Maastricht, Schepenbank Meijel, boek 7 en 11
- Bossche Protocollen, 1175, 136 en 1188 (oud), 429
- Aanvullingen en adviezen van Jan Melssen